

Anna Dymarek

Konserwacja trzech map uwłaszczeniowo-regulacyjnych 1774-1910 ze zbioru Archiwum Państwowego w Bydgoszczy

słowa kluczowe: konserwacja, archiwalia, kartografia, Komisja Generalna, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy

Wśród zadań archiwów jest zabezpieczenie i konserwacja zgromadzonych zbiorów. W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy realizuje się je w ramach działalności Pracowni Konserwacji Archiwaliów. Jedną z zaplanowanych ostatnio prac było przeprowadzenie pełnej konserwacji obiektów ze zbioru *Mapy uwłaszczeniowo-regulacyjne 1770-1910*. Do konserwacji wyselekcjonowano mapy trzech miejscowości: Sędowo (sygn. 1006), Bielawy (sygn. 1356) oraz Palendzie Dolne (sygn. 961). Mapy wybrano do konserwacji ze względu na bardzo zły stan zachowania, grożący postępującą degradacją materiałów. Powierzchnia map była pokryta siatką spękań – kruchy papier nie wytrzymał naprężeń spowodowanych pracą płótna. Mapy mają bardzo dużo ubytków – spękane fragmenty papieru odkleiły się w miejscach, gdzie klej uległ degradacji. Pozostawienie ich w obecnym stanie groziłoby dalszą utratą zawartych w nich informacji.

Celem zamierzonych prac konserwatorskich i restauratorskich było przede wszystkim zatrzymanie niszczących procesów zachodzących w konserwowanych mapach, co pozwoli na zachowanie ich treści oraz zabezpieczy je przed dalszą destrukcją.

Głównym założeniem w planowanych działaniach konserwatorskich było wzmocnienie zdegradowanej struktury papieru oraz uzupełnienie braków, które zapewniłyby ochronę przed dalszymi zniszczeniami oraz poprawiły estetykę obiektów. Dlatego osłabiony i kruszący się papier postanowiono wzmocnić dodatkową warstwą papieru dublażowego. Mając na uwadze, że zastosowany

uprzednio dublaż na płótno wpływał negatywnie na stan zachowania obiektów, należało wprowadzić nowe rozwiązanie, niestanowiące zagrożenia dla konserwowanych map, a ograniczające dalsze ich niszczenie. Zdecydowano się zatem na demontaż obiektu. Jednak z uwagi na skrajnie osłabiony papier niemożliwe byłoby rozdzielenie obiektu bez pomocy warstwy nośnej. Postanowiono użyć w tym celu bibuły japońskiej, aby zachować wszystkie fragmenty map w ich pierwotnej pozycji, co pozwoliłoby na bezpieczny demontaż map przy zachowaniu oryginalnej treści. Wszystkie czynności konserwatorsko-restauratorskie skupiały się na zachowaniu w jak największym stopniu wartości historycznej obiektów, przy jednoczesnym zabezpieczeniu przed dalszymi zniszczeniami.

1. Charakterystyka obiektów

Wybrane do konserwacji mapy uwłaszczeniowo-regulacyjne o sygn. 1356, 1006, 961 należą do *Zbioru map uwłaszczeniowo-regulacyjnych* (nr 2255), liczącego 1900 j.a.¹ Są to mapy miejscowości położonych niegdyś na obszarze Prowincji Poznańskiej podzielonej na dwa okręgi rejencyjne z siedzibami w Bydgoszczy i Poznaniu. Palenzie Dolne i Sędowo należały do Rejencji Bydgoskiej, zaś Bielawy do Rejencji Poznańskiej. Wspomniane mapy mają zróżnicowaną proveniencję archiwalną. Pochodzą

Sygn. 1356, stan przed konserwacją

częściowo z Pruskiej Królewskiej Komisji Generalnej w Bydgoszczy, a w części z urzędów katastralnych funkcjonujących na jej obszarze.

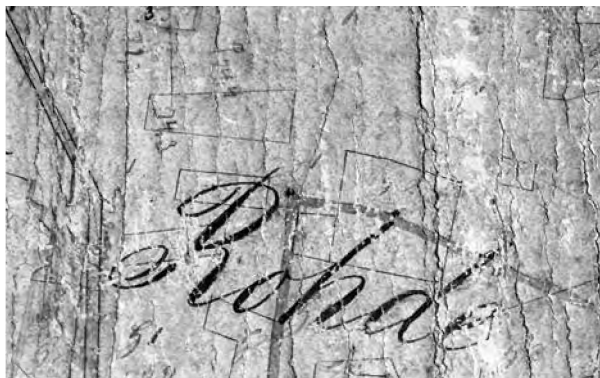
Mapy wykonano ręcznie na papierze. Przyklejono je klejem glutynowym (pochodzenia zwierzęcego) do lnianego, grubo plecionego płótna, które zostało pokryte warstwą werniksu. Krawędzie zaklejono paskami płótna. Na odwrociu naniesiono atramentem liczne zapiski. Rozmiary

¹ *Informator o zasobie archiwalnym Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2013, s. 578.

map wynoszą: sygn. 1356 – 35 x 34,5 cm; sygn. 1006 – 45 x 39,5 cm; sygn. 961 – 62 x 48 cm.

2. Stan zachowania

Mapa znajduje się w bardzo złym stanie. Jest silnie zabrudzona. Posiada liczne spękania i ubytki, zwłaszcza przy krawędziach oraz – miejscami – przetarte lico. Mapa została zdublowana na grubo plecione płótno przy użyciu kleju glutynowego, co przyczyniło się do degradacji papieru, z którego została wykonana. W rezultacie mapa jest mocno uszkodzona, papier poważnie osłabiony, kruchy i pożółkły.

Sygn. 1006, stan przed konserwacją

Sygn. 1006, odwrocie, w trakcie demontażu

Płótno dublażowe jest silnie zabrudzone i mocno przeklejone klejem glutynowym. Od strony odwrocia zostało powleczone grubą warstwą werniksu. Klej użyty do dublażu na płótno jest zdegradowany i częściowo utracił swoje właściwości, co grozi utratą następnych fragmentów mapy.

Mapa ta jest w podobnym stanie jak mapa Bielaw (sygn. 1356). Jest również silnie zabrudzona. Posiada analogiczne zniszczenia: rozległe ubytki, spękania i przetarcia. Papier jest osłabiony, kruchy i pożółkły. Tak jak w przypadku powyż-

szej, została zdublowana na lniane płótno przy użyciu kleju glutynowego.

Niemal identyczne są zniszczenia w przypadku mapy Palendzia Dolnego. Równie rozległe są ubytki, spękania i dodatkowo silnie przetarte lico. Papier jest osłabiony, kruchy i pożółkły. Tak jak w przypadku wyżej wymienionych obiektów, mapa została zdublowana na płótno przy użyciu kleju glutynowego.

3. Przebieg konserwacji

Wszystkie mapy wymagały podobnych czynności konserwatorskich. Konserwację rozpoczęto od mapy z sygn. 1356.

W pierwszej kolejności mechanicznie oczyszczono powierzchnie papieru. Użyto miękkich gumek, którymi delikatnie czyszczono lico, zwracając szczególną uwagę by nie uszkodzić wrażliwej powierzchni papieru.

Następnie przystąpiono do demontażu. Bibuła japońska miała zostać użyta przy rozdeleniu mapy od płótna – mapa zostanie przyklejona słabym klejem do bibuły, a po oddzieleniu od płótna przeniesiona na bibule i zdublowana na papier.

W pierwszej kolejności przeprowadzono próbę z bibułą japońską o gramaturze 9 g/m² z użyciem 5-procentowej tylozy. Na fragment mapy naniesiono tylozę i przyklejono bibułę japońską. Po wysuszeniu w prasie introligatorskiej, przystąpiono do próby demontażu. Mapa okazała się miejscami zbyt silnie przyklejona do płótna, by oddzielić ją mechanicznie, a przy nawilżeniu fragment mapy odklejał się od bibuły.

Do drugiej próby wybrano 5-procentowy klej rybi. Fragment mapy przygotowano w analogiczny sposób. Klej rybi okazał się na tyle mocny, by oddzielić mechanicznie papierową warstwę mapy od płótna.

Przystąpiono do pełnego demontażu obiektu. Lico mapy pokryto 5-procentowym klejem rybim, naniesiono bibułę japońską i pozostawiono do wyschnięcia. Tak przygotowaną mapę nawilżono, a następnie przyklejono do niej odwrocia

papier japoński. Suszono w prasie introligatorskiej.

Następnym etapem było usunięcie bibuły służącej do transferu fragmentów mapy. Lico zwilżono delikatnie wrzątkiem i usunięto bibułę oraz nadmiar kleju. Z uwagi na bardzo uszkodzony papier powierzchnię mapy zabezpieczono dodatkową warstwą bibuły japońskiej i pokryto 2-procentowym roztworem tylozy. Mapę suszono w prasie introligatorskiej.

Sygn. 1356, stan po konserwacji

Sygn. 961, fragment przed i po konserwacji

Originalne płótna z atramentowymi zapiskami zostały zapakowane w bezkwasowe koperty i dołączone do odpowiadających im map.

Wszystkie mapy umieszczono w nowych, bezkwasowych tezkach ochronnych. W ramach konserwacji zachowawczej wykonano skany konserwowanych map, aby w formie cyfrowej mogły być udostępniane użytkownikom.

Conservation of three enfranchisement-regulatory maps dating from 1774-1910 from the collection of the National Archive in Bydgoszcz

keywords: conservation, archives, cartography, General Commission, National Archive in Bydgoszcz

Summary

Activities included conservation of three maps from the collection of the National Archive in Bydgoszcz. The preserved objects are part of the group of enfranchisement-regulatory maps of the General Commission dating from 1774-1910. These are maps of villages that were part of Poznań Province, including Sędowo, Bielawy and Palendzie Dolne. The purpose of the restoration was to preserve the original content and protect the maps from further deterioration. The most important activity was to support the weakened paper, which involved disassembly and relining with the use of high quality paper. Conservation and restoration works were focused on preserving the original matter and content as best as possible.

Konservację map z sygn. 1006 i 961 przeprowadzono w analogiczny sposób.

Nie zdecydowano się na ponowny dublaż map na płótno, ponieważ mógłby negatywnie wpłynąć na ich stan zachowania i spowodować uszkodzenie obiektów.

Restaurierung von drei Eigentumsregulierungslandkarten aus den Jahren 1774-1910 aus den Beständen des Staatsarchivs in Bydgoszcz

Schlüsselwörter: Restaurierung, Archivalien, Kartografie, Generalkommission, Staatsarchiv in Bydgoszcz

Zusammenfassung

Es wurden drei Landkarten aus den Beständen des Staatsarchivs in Bydgoszcz restauriert. Die restaurierten Objekte gehören zu der Sammlung der Eigentumsregulierungslandkarten der Generalkommission und stammen aus den Jahren 1774-1910. Es sind die Karten der Ortschaften in der Provinz Posen, auf denen die Orte Sędowo, Bielawy und Palenzie Dolne abgebildet sind. Der Zweck dieser Restaurierung war die Aufrechterhaltung des originalen Inhalts und die Sicherung der Landkarten gegen weitere Zerstörung. Die wichtigste Maßnahme war die Verstärkung des abgenutzten Papiers, was auf der Demontage und anschließend nach dem Unterkleben der Karte mit Kleister deren erneutes Aufkleben auf hochwertiges Papier beruhte. Die Konservierungs- und Restaurierungsmaßnahmen hatten zum Ziel, das originale Material und den originalen Inhalt möglichst getreu zu erhalten.